

ПРОЦЕС

ТРЕТІЙ ДЕНЬ

МОГИЛА СИМОНА ПЕТЛЮРИ

СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Другий день процесу розпочався допитом свідків вбивства і заслуханням висновків експерта, Д-ра Поля. Свідки ствердили, що Шварцбард виявив велику радість і задоволення, коли почув, що С. Пеілюра вмер. Шварцбард хоче пояснити, що він зрадив не тому, що жертва його віддала Богові душу, а тому, що ця жертва був дійсно Петлюра. Піднімається жвава дискусія між адв. Торесом і адв. Кампінчі. Торес хоче встановити, що радість вбивці не тільки йому не шкодить, а навпаки, виказує його «шляхетність». Зрештою питання остаточно розв'язує Шварцбард, який цинічно стверджує, що він зрадив, що вбив Петлюру. Ясна, стисла, категорична і науково обґрунтована опінія експерта, д-ра Поля встановлює дуже важливий факт, що з п'яти куль, які пропали в С. Петлюру, лише одна була пущена майже горизонтально, вона пробила лише ліве плече покійного і звалила його на землю. Чотири останні кулі були пущені

в лежачого або напів лежачого і три з них були смертельні. Отже, в суперечтвенню Шварцбарда, цей «герой» не тільки стріляв у безоружного, але й в раненого, лежачого на землі. Потім розпочався допит свідків обвинувачення. Свідок Токаржевський на запит адв. Вільма встановив, що С. Петлюра з 14 листопаду 1918 р. і до 9 травня р. 1919 р. був лише рядовим членом Директорії, головою якої був Винниченко до 11 лютого 1919 р. Крім того С. Петлюра «тітулярно» був Головним Отаманом, а функції Головного Командування Армією обняв лише 21 липня 1919 р. Ствердив, що на Україні не було диктатури, що була Директорія — колективний орган вищої влади, революційний парламент, — трудовий конгрес і Рада Міністрів — орган екекутивної влади. Торес виявив намір скомпромітувати свідка перед французами, заявивши, що Токаржевський був радником української Легації у Відні, яка була

вислана Гетьманом Скоропадським у 1918 р. коли ще не скінчилася війна з німцями. Токаржевський зручно відкинув обвинувачення, заявивши, що він призначення прийняв, але до Відня не поїхав і подався до демісії, як тільки Гетьман змінив свою політику. Потім він дійсно був призначений шаржед'афер, але вже Директорією на початку січня 1919 року.

Слідуючий свідок Нестеренко давав зізнання через перекладача Цацкіна, який з великими помилками перекладав слова свідка. Вражіння було, ніби навмисно це робив. Потім Нестеренко з приводу цього заявив на письмі протест Предсідателю Суду. Між иншим, свідок заявив, що він був віце-президентом надзвичайного військового суду в Проскурові після того, як Проскурів взяв корпус генерала Сальського

Слово «надзвичайний» перекладач переклав як «верховний» (supreme).

Свідок навів приклад, що суд цей розглядав справу 25 жидів і одного вчи-

теля — православного, які обвинувачувалися у большевицькій пропаганді і озброєнні учнів реальної школи. Суд всіх оправдав. На запитання Тореса чи цей суд розглядав справу про погроми у Проскурові, свідок дав негативну відповідь. До цього причепився Торес і почав кричати, що от, мовляв, 26 жидів судили за пропаганду, а не судили погромщиків. Знов счинилася словесна бійка між адвокатами. В останнє адв. Кампінкі до речі процитував закон про організацію спеціальної слідчої комісії по розсліду погрому у Проскурові, підписаний Петлюрою. Не було б всього цього інциденту, коли б свідок згадав, що він стоїть перед французьким судом, а не десь на Україні дає зізнання. Коли б він це пам'ятав, то він би не обмежив означенням дати звичайним українським способом: не роком і місяцем а той днем, а подією («коли, ген. Сальський вступив у Проскурів»). Коли б свідок сказав, що «після відібрання Проскурова від большевиків у червні 1919 р., був організований у Проскурові військовий суд», тоді б ясно було, що цей військовий суд не міг судити погромщиків за погром, що стався 16 лютого 1919 р.

Треба зазначити тут незвиклу для нас традицію французької процедури. Голова суду дозволяє адвокатам з кожного, навіть незначного приводу говорити цілі промови і то такого змісту, який лічить промовами що повинні оголошуватися лише після повного закінчення судового слідства, після вислухання

свідків обвинувачення, цивільної сторони і оборони. Така процедура надзвичайно ускладнила слідство і допит свідків. Адвокати посилаються на документи, яких ще не оголошено, та на свідків, яких ще не допитано, стверджують або відкидають факти і події, які ще не доведено або не відкинуто. В цьому процесі, коли вже й без того цивільна сторона поставлена в тяжке становище, тим, що вбивця обороняється обвинуваченням своєї жертви у погромах, отакі постійні репліки, сварка і зайві промови адвокатів надзвичайно шкодять повному виясненню справи. Особливо зловживає цим оборонець Торес. Він мало не що раз, як робить репліку, потрясає перед суддями і публікою якимись документами і ричить, що С. Петлюра є винний, бо він був диктатором, бо він наказав робити погроми, бо він дякував Самосенка за Проскурівський погром, бо він свої накази про заборону погромів та про кари погромщика писав лише для Європи, а дома наказував робити погроми. Кричить так, ніби все це вже остаточно доведено. Тим часом нічого ще не доказано і не може бути доказано, бо це все є ганебна брехня і наклеп. Не можна не зазначити також тих труднощів, які доводиться поборювати тим з наших свідків, що не знають французької мови та примушені давати свої зізнання через перекладача, не розуміючи навіть, що свідка питають і що з приводу його слів говорять (таких свідків, що нічого не розуміють на щастя наше, всього кілька чоловік).

ЖАЛІБНИЙ ПОХІД У ПОДЪБРАДАХ

З В І Т

Засідання відчиняється о 12 год. 40 хв. Прокурор повідомляє, що в його розпорядження поступив лист одного свідка, лист дуже великої ваги, що торкається особи вбивці і тому він вважає потрібним його оголосити.

Адв. Торес підіймається і каже, що нема часу на питання листів і вважає таке читання непотрібним. Але адвокати цивільної сторони настоюють на цьому читанню, і лист передається судовому урядовцеві.

Починається читання листа. Шварцбард уважно слідує за читанням і помітно хвилюється, вже почувши прізвище свідка — Добковського.

Зміст листа зводиться до наступного.

Добковський, який знає підкладку спра-

ви убивства С. Петлюри, цим листом дає знати суду, що Шварцбард зовсім не є «местником» жидівського народу, а є лише звичайним агентом посланим для самого огидного вбивства. Добковський, будучи сам жидом, хоче зняти з жидівського народу відповідальність за смерть С. Петлюри. Він каже, що знає Володіна, що Володін не є анархистом-максималістом, як той себе називає, але звичайний агент Москви, якого посилася Москва для великих доручень. Володіна Добковський знає, і Добковському Володін сам признався, що причасний до убивства С. Петлюри. Але хотів втікати і боявся, щоб не поклали його до слідчого, бо не хотів конфронтації з Пані Отамановою, яка могла б пізнати в ньому

одного з людей, що обідали в ресторані Шартъє на вул. Расін, напроти С. Петлюри, як раз напередодні вбивства. Це Володін дав адресу С. Петлюри Шварцбардові, це він допомагав Шварцбардові слідувати за С. Петлюрою. Добковський тому затримався з показанням, що Володін його умовляв не показувати і навіть застрашував. З Шварцбардом Добковський познайомився два роки тому через Емму Гольдман відому анархистку, яка представила Добковському Шварцбарда, як активного анархиста (anarchiste militant).

Коли судовий урядовець закінчив читання, голова, звертаючись до Шварцбарда, питає, що скаже він на це.

Підіймається Шварцбард і першим голосом каже:

— Я знаю його. Це жид, який грає роллю Юди відносно жидівського народу. Він зрадив жидівський народ.

Признання Шварцбарда дуже цінне.

Ного адв. — Торес, щоби згадати вражіння від цього признання зразу ж підіймається і каже, що п. Добковський — є відомий провокатор, про якого ще Бурнеу у 1918 році писав. Очевидно, зараз він просто хоче грати роллю тут і тому свідчить. Торес вважає, що не можна витрачати час на слухання таких посвідок.

Ному відповідає адв. Вільм, який каже, що показання свідка Добковського не тільки в цьому листі. До цих справ, які доводять, що Шварцбард неправду каже, що діяв сам, повернуться пізніше.

Адв. Кампінчі каже, що ним отримано листа від полк. Будакова, свідка про Проскурівський погром і він вважає потрібним його оголосити, бо адв. Торес дуже часто нагадує про цей погром у своїх промовних промовах.

Після дискусії про потребу читання, лист все ж оголошується.

В цьому листі полк. Будаков показує, що Головний Отаман ніколи не наказував робити погроми, як твердить Шварцбард. Погроми, що робилися, це робота злих елементів, ворогів українського народу і його уряду. Погром в Проскурові стався тому, що там населення повстало проти укр. влади. А серед повстанців-большевиків було багато комуністів-жидів. Отже репресії проти комуністів мали своїм наслідком погром.

Починається дискусія між адв. Торесом і Кампінчі. Торес знову трісе списком жертв Проскурівського погрому, причому вже Шварцбардова цифра 100 тисяч зменшилася до 1.500. Кампінчі пояснює, що полк. Будаков ясно і недвозначно дає ту ситуацію, що була в Проскурові перед погромом.

Прокурор зазначає, що під час Проскурівського погрому С. Петлюра не був головою директорії, але звичайним членом її і мав над собою президента.

— Який є свідком адв. Тореса — додає Кампінчі (на сальї сміх).

Але адв. Торес не вважає питання вичерпаним і каже, що, правда, С. Петлюра був тільки членом, але фактично керував військом. Осв. Віяниченко буде на суді свідком на стороні Шварцбарда і він скаже, що він пішов на демісію тому, що не хотів брати на себе відповідальність за погроми. Тому так само пішов на демісію і Ревуцький, міністр жидівських справ.

Адв. Кампінчі забирає слово і каже, що не можна покладати відповідальності на С. Петлюру, бо в ті часи була війна армія відступала. Крім того, було багато окремих відділів, що не були під командою С. Петлюри. Чи ж має нести відповідальність за їхні вчинки С. Петлюра? Питання йде про твердження Шварцбарда, що С. Петлюра і а к а з у в а в робити погроми. Але ж де докази? Він їх толерував? А де ж докази? Навпаки, існують матеріали як раз протирічливі цьому.

Адв. Торес відповідає, що С. Петлюра винен в погромах, доказом чого справа Самосенка, автора Проскурівського погрому, який був ніби арештований і покараний тільки півтора роки згодом, і то мовляв за іншу справу.

Адв. Кампінчі зразу ж нарусє стрілу адв. Тореса і ваявляє, що очевидно адв. Торес не гаразд знайомий із справою Самосенка. Бо останній був заарештований, втік з під арешту, але все ж був засуджений за Проскурівський погром, і, коли вдруге

був підв'язаний, то був ростріляний. По цій справі є свідки.

— Але коли ж був ростріляний Самосенко, — питає адв. Торес.

— Вам скажуть, — спокійно одповідає адв. Камінічі. —

Дискусія по цьому питанню продовжується. Адв. Торес наводить відозви Самосенка, адв. Камінічі читає постанови і накази С. Петлюри і Уряду.

Голова, щоб припинити цю дискусію викликає свідка ген. М. Шаповала.

Свідок ген. Шаповал показує, що він, як військовий, свідчить, що С. Петлюра ніколи не робив погромів і все робив для попередження їх. І регулярна армія не робила погромів і завжди їх подавляла. Погроми робилися бандами, що не хотіли підлягати ніякому командуванню. Як приклад, ген. Шаповал оповідає випадок, як раз під час наступу на Кам'янець у травні місяці 1919 року, коли під час наступу довідався свідок, що в Оришні якісь люди громлять жидівські крамниці та дома, та що коли це стало відомо так само і С. Петлюрі, то з його наказу зняв свідок ескадрон кавалерії з фронту, пішов на Оришні і припинив грабіжництво. Дякуючи цій інтервенції погром було припинено, але це одбилося на військових операціях проти большевиків. Жертв завдяки інтервенції не було.

Ця ілюстрація зробила дуже добре враження і на суд і на присяжних.

Далі ген. Шаповал торкнувся питань загальних, а з окрема стосунків російсько-українських. Він вказав на політику рос. правительств, на відомі слова рес. міністра Валусна, що Україні «іст, не било і не будет», на закон 1876 року, і т. и.

Але прокурор вважає, що для цього вистарчас заяви ген. Шаповала відносно того, що С. Петлюра не робив погромів не наказував їх робити, не толерував, а боровся всіма силами.

Голова питає свідка, чи йому відомо, щоб С. Петлюра під'южував до погромів?

Ген. Шаповал одповідає, що про це не може бути й мови, бо С. Петлюра був людиною гуманною і соціалістом-демократом. Він завжди був проти насилля, був проти погромів.

Адв. Камінічі питає, чи був С. Петлюра антисемітом?

— Навпаки, одповідає свідок, він був великим прихильником жидівського населення. При створенні національно-персональної автономії він був одним із її творців. А крім того, я був начальником школи юнаків, і це з наказу С. Петлюри приймали до школи жидів юнаків. І у мене в школі були юнаки жидівської національності.

Голова питає Шварцбарда, — чи має він щось сказати?

— Ні, одповідає Шварцбард.

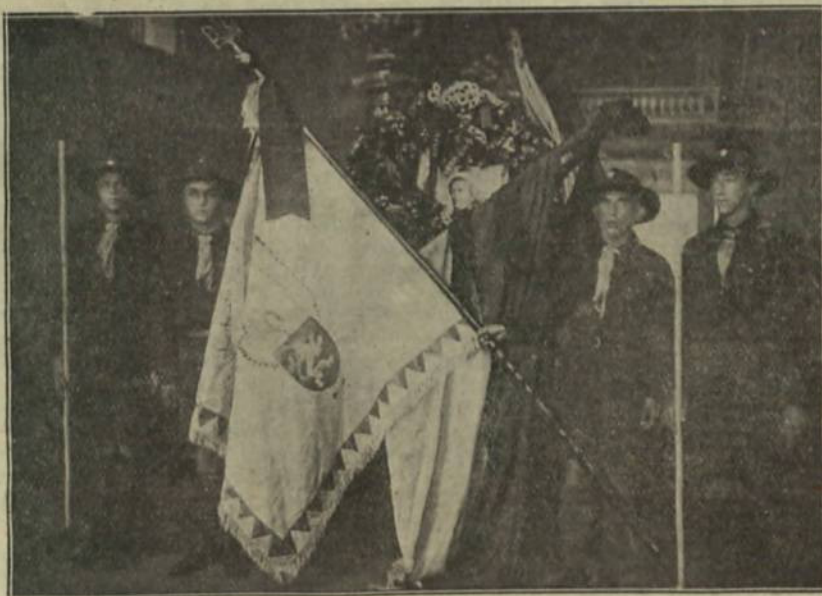
— Як раз зараз треба було б одновідати, — зауважує адв. Камінічі.

Далі адв. Камінічі звертається до свідка і питає, чи С. Петлюра уважав, що потрібно в справі державного будівництва притягнення всіх національностей, що мешкають на Україні, в тому числі жидівської?

Свідок одповідає — так. Він уважав дуже потрібним участь у державній роботі і жидівської нації. Що ж до того, чи підтримували всі С. Петлюру, то так. Всі йшли за ним в справі державного будівництва, навіть його політичні вороги, яким себе вважає свідок, бо належить до соціалістів-революціонерів. І тільки тоді, коли С. Петлюра переш на сусідні держави, то свідок розійшовся в політичних поглядах з ним.

Адв. Камінічі питає свідка, чи допомагали жиди С. Петлюрі в державній роботі, в справі виборення самостійності України?

— Це було одною з головних думок С. Петлюри. Але жидівське населення ділилося тоді на два табори: одні ті, що розуміли справу української самостійності й державності, — ті допомагали. Доказом того ті жидівські партії, що йшли з урядом українським, ті організації жидівські, що підтримували С. Петлюру і уряд, доказом участь жидів в укр. армії. Але був і другий табір — це табір зрусифікованих жидів, які ставилися дуже воро-

ЖАЛІБНА АКАДЕМІЯ В ПАМ'ЯТЬ С. ПЕТЛЮРИ В ПРАЗІ

же до українського руху взагалі, і до його проводирів з окрема. І ось Шварцбард як раз є типовим представником цього жидівського зрусифікованого табору. Він жив на Україні, але досі не знає української мови.

Адв. Камінічі питає свідка, чи знає він тих жидів, що брали участь в уряді; як Зільберфарба та Красного?

Свідок одповідає, що особисто Зільберфарба не знає, проте чув про нього, а Красного знав особисто і був його приятелем. Але після того, як Красний, будучи міністром, одійшов і врешті виїхав до большевиків, він про нього не може нічого говорити.

Втручається адв. Торес і каже, що Красний був тільки урядовцем, бо він став ніби міністром після демісії Зільберфарба і Ревуцького, які були міністрами і пішли на демісію, щоб не одновідати за погроми. Красний був тільки урядовцем, якого ніби обрали і покликали на цю роль сам С. Петлюра.

Адв. Камінічі: — Ви, адвокате Торес, плутаєте. По вашому всі міністри тільки урядовці? Документи, що говорять про Красного, говорять інше. Познайомтеся з ними.

А звертаючися до свідка, запитує, що знає він про участь в укр. русі таких людей, як Марголін, Юдин?

Свідок одповідає, що ці люди, що належать до жидівської національності, були з С. Петлюрою і грали навіть велику роль, як напр. Марголін, що був укр. послом в Лондоні.

Адв. Камінічі запитує, чи відомо свідкові, що укр. Урядом були асигновані гроші потерпілим від погромів і чи ці асигновки були затверджені С. Петлюрою?

Свідок каже, що так. Це йому відомо.

Адв. Камінічі, у підтвердження слів свідка, читає кілька прикладів з датами документів постанов Раді міністрів про асигнування грошей в мільйонних сумах потерпілим від погромів.

Прокурор запитує свідка, які заходи вживав С. Петлюра проти погромів?

Ген. Шаповал одповідає, що він, будучи в регулярній армії, отримував відозви і накази від С. Петлюри попереджати погроми і не допускати їх. Як ілюстрацію, він вже наводив приклад про припинення погрому в Оришні в травні 1919. І це з наказу С. Петлюри я зняв ескадрон кавалерії з фронту, щоб припинити цей погром.

Прокурор вважає, що відповідь свідка його задовольнила цілком.

Адв. Вільм звертається до свідка і просить його сказати все, що він знає про такого Володіна?

Свідок оповідає, що Володіна він вважає за агента Москви спеціально підсланого до нього, як до українця, політичного противника С. Петлюри. Познайомив-

ся свідок з Володіним на соціалістичному конгресі, що відбувся в Парижі 8 серпня 1925 року. Володін, по словам свідка, прибув нелегально з Берліна і просив свідка допомогти йому легалізуватися у Франції. Володін приходив до свідка дуже часто на протязі двох місяців, ні в розмови, в яких торкався особи С. Петлюри і дуже часто вихваляв С. Петлюру. Між іншим Володін сказав, що знає людину, яка інтересується С. Петлюрою, тому, що ніби з С. Петлюрою сиділа разом у Києві в тюрмі і знає С. Петлюру, як гуманного чоловіка і як соціаліста. За три тижня до убивства Володіна допитався про адресу С. Петлюри кілька разів, на що свідок одповідав, що адреси не знає. Увесь цей час Володін старався увійти в приятельські стосунки з свідком.

В день убивства Володіна був у свідка на рю Сомерар в 10 год. вранці. Нів до третьої дня свідок зустрів Володіна на тій же вулиці, не знаючи про вбивство. Пішовши з Володіним на рю Расін до некармі почув розмову, що забито якогось російського генерала. Володін чекав коло дверей, і коли свідок виїшов і сказав, що забито якогось російського генерала, то Володін сказав: «То це напевно забито Петлюру». Свідок звертає увагу, що Володін не розуміє зовсім франц. мови, отже довідався від французів про цю новину він не міг.

В цей момент вивирається адв. Торес і каже, що теперешні показання ген. Шаповала протирічать першому, що складено було у слідчого. По-перше, свідок зараз додає факти, яких тоді не говорив, по-друге, сьє фотографія ген. Шаповала з Володіним, що зроблена місяць після того, як свідок склав показання у слідчого проти Володіна, а крім того — кілька місяців після того, як свідок денонсував Володіна у слідчого, свідок умістив своєму органі «Укр. Робітничо» статтю Володіна.

Тут голова робить перерву, а після перерви голова запитує свідка, чи він чув те що говорив адв. Торес.

Свідок одповідає, що чув і готовий дати відповідь. Свідок у слідчого не дав повного показання. Тому, що підозривав вже, що Володін є співучасник в убивстві, а знаючи, що показання у слідчого могло понасти до преси і могло бути опубліковане, він не хотів втрачати з ока слідкування за Володіним. Тепер свідок переконаний, що Володін є співучасником в убивстві. Свідок стежив за ним далі. І тому дозволив навіть сфотографуватися з ним разом, і навіть умістив його статтю, щоб показати, що у них існують старі приятельські стосунки. А в день, коли він остаточно переконався в причастності Володіна до злочину, він порвав з Володіним і зараз робить це показання.

Полянення свідка приймається, хоч адв. Торес почувас себе трохи невдоволенням.

І щоби якимось виїти із цієї ситуації, він просить голову дозволити переслухати свідка з його сторони, бо цей свідок мав певні зв'язки з якоюсь місією і бажає скласти тепер своє показання.

Голова запитує цивільну сторону, чи вона не має нічого проти, після згоди останньої вислизає проф. Дирквенна.

Цей свідок виступає як експерт, як виразник певної opinio pro te, чи мій Шварцбард вчинити свій акт після того, що він пережив, що він бачив на Україні, і т. и.

І тут розігралася досить комедна сцена, бо свідок, дуже авторитетна наукова сила, каже, що познайомившись з документами про страшний поділ на Україні, вважає, що справді С. Петлюра несе відповідальність за ті поділи і що Шварцбарда всі ці поділи могли штовхнути на такий акт.

Авд. Камінічі запитус свідка, на підставі, яких документів познайомився свідок з подіями на Україні?

— На підставі документів, анкет, публікацій, — відповідає свідок.

— Але яких, назвіть автора, або назву книжки — настоєє авд. Камінічі.

Свідок змінюється і починає говорити загальними фразами.

Авд. Камінічі в дуже чемних і ввічливих висловах каже, що справа, яку зараз розбирають, дуже складна, її треба добре знати і знати детально, а не загально.

— Чи того, що ви знаєте, пане професоре, досить, щоб судити про поділ на Україні — запитус авд. Камінічі.

— Досить — відповідає свідок.

— Але мені, пробачте, здається, що ні, бо ви не знаєте зовсім документами.

— Захист вимагає тільки opinio, — відповідає свідок.

— Але opinio ще замало — каже авд. Камінічі, — та це opinio зробленої тільки з збірника, на який єдиний ви посилаєтесь, пане професоре.

Що ви знаєте, напр., про наказ С. Петлюри про арешт Самосенка?

Свідок мигється, щось говорить, але відповіді не дає.

Робиться неприємне враження, трохи ніякове за свідка.

Авд. Камінічі задає останнє питання: — Чи вважаєте все ж, що Шварцбард має право бути мстителем?

— Так, бо Петлюра несе відповідальність за погроми — відповідає свідок.

— Коли ви мені не можете дати відповіді на конкретні питання, які показали б вашу компетенцію в складних справах України, то я не маю більше питань до вас, — каже авд. Камінічі.

Свідок, трохи засоромлений, похидає сапо.

Входить новий свідок В. К. Прокопович. Новий свідок оповідає, що знав С. Петлюру з давніх часів, ще тоді, як С. Петлюра у 1912 році редагував «Українську Життя» в Москві. Близьке його пізнав у 1918 році після вступу німців. С. Петлюра командував корпусом «Слобідської України». Але підчас гетьманування подався на демісію і політикою не займався. Його популярність була велика на Україні. Отже вже з'їзд земств всієї України обрав його головою Управи земств. Свідок працював разом з покійним С. Петлюрою. Літом 1918 років С. Петлюру було арештовано і посаджено до в'язниці під охорону німців. Там пробув С. Петлюра аж до половини листопада. Ми хотіли, каже свідок, визволити його з в'язниці і робили заходи перед німецькою владою перед гетьманом, але нічого вдіяти не могли, бо С. Петлюра був для німців не бажаним. Далі наші стосунки перервалися, бо 1919 рік я, каже свідок, перебував під більшовиками, і тільки в травні 1920 року мене було покинано на голову ради міністрів з якого часу наші близькі стосунки були поновлені.

Прокурор запитус свідка, які міри уживав С. Петлюра в подавленню погромів.

Свідок відповідає, що хоч він перебував по той бік фронту, але знає що давалися накази, робилися розслідування, каралося винних, про що свідчать документи.

Авд. Торес не обминує випадку, щоб не нападати і тут і вставши своїм справді голою, сом, що глузниць, починає говорити, що свідок знає про погроми тільки «з літератури», як він висловився.

— Пане Голово, — звертається свідок до суду, — я прийшов сюди для того, щоб скласти своє показання, а не для того, щоб мене ображали.

Ця заява зробила враження навіть на авд. Тореса, який ніяковоо заворушився на своєму місці.

Прокурор, запитус свідка, чи були в «Тризубі» статті погромного характеру, як твердить Шварцбард?

Свідок каже, що, будучи головним редактором «Тризуба», він тут стверджує, що статті погромного характеру не містилися і не могло міститися, бо напямом «Тризуба» є ліберальний. Вигадки Шварцбарда — є неправдою. А за те все, що містилося в «Тризубі» свідок бере відповідальність на себе.

Авд. Торес зривається з місця і каже, що такі статті були, і починає читати французький переклад з деяких статей про жидівську колонізацію на Україні, де мовляв, «Тризуб» загрожував погромами.

Після цієї заяви авд. Тореса здіймається справжня буча. Бо вміщується авд. Камінічі, який каже, що переклад авд. Тореса не правдивий. Авд. Торес хоче покрити громом свого голоса сапо. Голова заспокоює адвокатів і приводить до порядку.

Авд. Камінічі відповідає, розсказуючи присяжним про суть жидівської колонізації, дає зрозуміти політику совітів, які одбираючи землю у українського автохтонного населення, передає її російським жидам, чужим людям.

Свідок В. Прокопович заявляє, що він завжди боровся проти жидівської колонізації на Україні, проти створення жидівських республік на українській території, і буде далі боротися. Бо не може допустити переводити провокаційну політику совітів, які виселяють українців до Сибіру, а на їх місце садять жидів. Свідок каже, що проти цього треба боротися, бо це в інтересах і українського і жидівського населення. Бо ця колонізація викликає незадоволення місцевого українського населення, про що свідчить сам Лесюк в своїй книжці, виданій після поїздки останнього на Україну.

— Метр Торесе, питає авд. Камінічі, — ви ж не незадоволені українського населення, у якого одбирають землю і дають другим, називаєте антисемітизмом?

А звертаючись до свідка, авд. Камінічі запитус, чи на його думку треба підтримувати жидівську людність на Україні?

Свідок відповідає, що іменно така була політика укр. уряду від початку свого існування.

Вривається авд. Торес і знову починає говорити про погроми. Створюється буча знову. Говорить авд. Торес, потім авд. Камінічі, потім знову авд. Торес, далі знову авд. Камінічі.

Авд. Торес твердить, що тоді, коли є телсграф, коли є телефон, коли є регулярна армія, то не могло б бути погромів, коли б було бажання їх стримувати.

— А ви думаєте, метр Торес, питає авд. Камінічі, що погроми можна спинити по телсграфу?

Авд. Торес знову зривається і каже, що він базується на показанні свідка про велику популярність С. Петлюри. Отже, на його думку коли була популярність, то був і авторитет, а раз був авторитет, то була змога і попереджувати погроми і карати винних, а, мовляв, нічого не було покарано, крім Самосенка.

Авд. Камінічі пояснює і каже, що авд. Торес, очевидно, не знає умов тодішніх на Україні. Авд. Торес забуває, що була війна, забуває, що городи і містечка переходили з рук до рук, з боями, забуває, що армія, на чолі якої стояв С. Петлюра, мусіла відступати перед переважаючим ворогом, він не знає тих всіх страшних, умов, в яких перебувала армія і уряд, коли приходилося бути на кліматичній території, коли здавалося, що надії всі на перемогу втрачалися.

Счинюється нова буча з приводу погрому в Житомирі. Авд. Торес підіймає справу Палієнка. Авд. Камінічі хоче відповідати, але голова каже, що слово має свідок. Тоді авд. Камінічі звертається до свідка і просить уступити право голосу, на що свідок згоджується.

Авд. Камінічі відповідає, що С. Петлюра вже тоді, як був головою Директорії, мав багато справ до залагодження: і армія, і зовнішня політика, і внутрішня організація держави, і промисловість і т. и. Що ж ви думаєте, метр Торес, що С. Петлюра мусів займатися тільки справою припинення жидівських погромів і покинути всі інші не менш важкі для добра країни справи?

— Мене то не обходить, ті всі інші справи, кричить авд. Торес, я займаюся тільки справою погромів. Я вважаю, як і мій клієнт, що на С. Петлюру падає відповідальність за ці погроми, бо він їх допускав і не карав винних...

— А ви б хотіли, метр Торесе, — каже авд. Камінічі, щоб С. Петлюра сам персонально судив винних і сам їх карав? Це вже занадто. Досить того, що він болів, коли довідувався про погроми, наказував розслідувати кожну справу, наказував судити винних, наказував карати цих винних. Він все робив, що можна вимагати від Президента. А він все це робив. На це є докази.

Після промови авд. Камінічі голова закриває засідання і переносить його на другий день.

Симон Петлюра
 Похорон і смерть. Альбом фотографій.
 Видає м'якоорганізаційного комітету по увіковічненню пам'яті С. Петлюри. Київ.

Набувати можна: **Pologne. Kallsz. Skrzyznka poeztowa 61.**
 Ціна 2 зл. 50 грошей.

Alexandre Choulguine
L'Ukraine et le cauchemar rouge.
 Massacres en Ukraine. Edition Jules Tallandier.

Ціна 9 франків. Набувати можна в книгарні «Тризуба».